ЛІЦЕЙ № 30 м. ЖИТОМИРА

Розвиток ключових компетентностей учнів в умовах Нової української школи через призму діяльнісного підходу на уроках інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»

Методичний кейс

Житомир - 2024

Представлений матеріал затверджений педагогічною радою Ліцею №30 міста Житомира, протокол №21, від 29.11.2024 року.

Укладач:

Поміркована Ольга Олексіївна, вчителька географії та інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» Ліцею №30 міста Житомира

Рецензент:

Федоренко Антоніна Олександрівна, вчителька біології Ліцею № 30 м. Житомира, вчитель-методист.

Представлена робота є дуже актуальною й своєчасною. Вона містить сучасні теоретичні відомості з означеної теми, структуровані практичні поради, вправи, ігри, тести, розробки уроків, які можуть використовувати вчителі, які викладають інтегрований курс «Пізнаємо природу» в 5 класах. В роботі та в окремому кейсі вміщені активні покликання на Інтернет-ресурси, створені автором і придатні для практичного використання.

Методичний кейс призначений усім учасникам освітнього процесу.

СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОГО КЕЙСУ

1 КЕЙС. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

1.1. Діяльнісний підхід: особливості і принципи. 6 - 7

1.2. Форми і методи діяльнісного підходу на сучасному уроці курсу «Пізнаємо природу». 8 - 18

2 КЕЙС. ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК «РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ» В 5 КЛАСІ»

2.1. Практичні матеріали до уроків інтегрованого курсу «Пізнаємо природу». 19 - 36

2.2. Результати дослідницької і проєктної діяльності учнів. 37 - 56

2.3. Місце ігрових форм на діяльнісно-орієнтованому уроці. 57 - 60

2.4. Використання віртуальних інтерактивних дошок в роботі зі школярами. 61 - 64

2.5. Тести як один із важливих елементів сучасного уроку. 65 - 69

3 КЕЙС. МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ КОНТЕНТ НА ПЛАТФОРМІ BOOK CREATOR 70-76

ЛІТЕРАТУРА 77 - 78

«Єдиний шлях, що веде до знань, – це діяльність»

Дж. Б. Шоу

ВСТУП

Актуальність теми представленої роботи.

Головна ідея Державного стандарту освіти Нової української школи полягає в необхідності створення середовища інтегрованого навчання, в якому дитина має можливість діяти творчо, приймати нестандартні, оригінальні рішення, критично мислити, комунікувати, працювати в команді. Сучасна школа переходить від надання лише теоретичних знань до формування в учнів самостійності, вміння знаходити і опрацьовувати інформацію, підлаштовуватись до різноманітних ситуацій. Сучасний здобувач освіти повинен уміти застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, уміти працювати і навчатись протягом усього життя.

Одним із способів вирішення всіх цих завдань є діяльнісний підхід, адже саме в процесі діяльності дитина набуває практичних навичок, компетентностей, які стануть основою її подальшого дорослого життя. Зміна видів діяльності на уроці дозволяє дитині грати різні ролі, займати різні позиції, бути різносторонньою і різноплановою. Адже таким є наше життя, до якого школа готує своїх вихованців.

Зміни, що відбуваються в сучасній школі, вимагають від вчителя переходу на новий щабель викладацької діяльності. Тому виникає потреба використовувати у навчально-виховному процесі інноваційні методи і прийоми, такі завдання, які б сприяли формуванню ключових компетентностей і наскрізних умінь дитини, розвивали навички практичної діяльності, спонукали учня до пошуку власних рішень. Поява нових методів роботи з учнями також викликана і тим, що навчальний процес на даний момент відбувається частково дистанційно, у форматі онлайн. Отже, актуальними стають методики дистанційного навчання з використанням Інтернет-ресурсів.

Метою роботи є показати на конкретних прикладах з практики роботи вчителя інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» можливість застосування на уроках діяльнісних методів.

Об’єкт дослідження: реалізація діяльнісного підходу як важливої умови для розвитку ключових компетентностей учнів в умовах Нової української школи.

Предмет дослідження: особливості реалізації діяльнісного підходу у процесі навчання інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» у п’ятому класі.

Реалізація роботи.

Завдання роботи реалізуються за двома напрямками: ***теоретичний і практичний.***

Теоретичний напрямок дозволяє ознайомитись з особливостями діяльнісного підходу та його можливостями формувати особистість учня відповідного Нового Державного стандарту освіти.

Практичний напрямок містить інформацію про методи і технології, що застосовуються автором роботи в процесі реалізації діяльнісного підходу на уроках інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» в 5 класі. Викладання предмету здійснюється за модельною навчальною програмою «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Біда Д. Д., Гільберг Т.Г.,Колісник Я.І.), наказ МОНУ від 12.07.2021 р. № 795.
Використовується підручник «Пізнаємо природу»: підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти./ Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І. – К.: Видавництво «Генеза», 2022. – 256 с.: іл.

Результативність впровадження досвіду.

Спостереження за учнями дозволяє зробити наступні висновки:

- заняття з предмету стають цікавими, практичними, доступними для учнів;
- підвищується пізнавальна активність учнів;
- учні набувають навичок пошукової, дослідницької, проєктної діяльності;
- підвищується результативність опанування учнями ключових компетентностей;
- відбувається особистісне зростання дітей, розвиток соціально-комунікативних навичок;
- оптимізується освітній процес, більше часу залишається на індивідуальну роботу з учнями.

1 КЕЙС. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

1.1. Діяльнісний підхід: особливості і принципи.

Вивченням діяльнісного підходу займалася велика кількість дослідників та вчених. Різні аспекти даного підходу розроблені в дослідженнях психологів і педагогів Л. С. Виготського, А. І. Леонтьєва, С. А. Рубінштейна, В. В. Давидова, Г. І. Щукіної, Н. Ф. Тализіної та ін. Загалом вони пропонували різні теорії та концепції, серед яких вирізняють наступні:

• розвивальне навчання (Д. Б. Ельконін і В. В. Давидов);
• теорія поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Тализіна);
• теорія формування перцептивних дій (А. В. Запорожець);
• теорія проблемного навчання (психологи – Д. М. Богоявленський, Т. В. Кудрявцева; дидактики – М. О. Данилов, І. Я. Лернер). [1]

На думку дослідників, діяльнісний підхід у навчанні передбачає:

- зосередженість на розвитку особистості школяра;
- врахування фізіологічних та психологічних особливостей школярів;
- забезпечення наступності у навчанні;
- створення бази для самостійного засвоєння та використання в подальшому знань, умінь, навичок, компетенцій та способів дій;
- формування у школярів вміння планувати власну діяльність, контролювати свої дії;
- велика увага у загальній структурі навчальної діяльності приділяється діям контролю і самоконтролю та оцінці і самооцінці;
- використання різноманітних організаційних форм, які впливають на успішність засвоєння матеріалу.

Принципи діяльнісного підходу:

- відкриті запитання і відповіді
- не давати готових відповідей
- залучати дітей до співпраці
- віддавати ініціативу учням
- пробувати знову і знову
- радість пізнання

Дослідники виділяють п’ять основних характеристик діяльнісного підходу:

Радісна

- дитина відчуває задоволення від процесу навчання, оскільки активно включена в процес, зацікавлена творчістю.

Значуща

- зв'язок діяльності з досвідом, життям, середовищем дитини. Дає розуміння що те, що робить дитина, допоможе в житті, має практичне значення, допоможе розв'язати конкретні проблеми.

Соціальна

- діяльність відбувається у взаємодії у парах, групах, з дорослими. Спільно обговорюються ідеї, відбувається пошук рішень.

Учень відчуває підтримку інших, комунікує, набуває соціального досвіду, відчуває свою особливість, значущість.

Мотивуюча

- діяльність надає можливість шукати різні варіанти, генерувати нові ідеї, припущення. Важливий не стільки результат, скільки сам процес. Варіативність результату, відсутність покарань стає для дитини мотивуючим фактором.

Активна

- дитина є активним, а не пасивним учасником процесу. Діяльність передбачає можливість бути як фізично, так і ментально включеним у процес.

Діяльнісний підхід – це така організація освітнього процесу, за якої головна увага приділяється активній, різнобічній, продуктивній, максимально самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів. Суть діяльнісного методу полягає у розвитку особистості учнів на основі оволодіння різними способами дій. Цей метод є основою для формування вміння «самостійно вчитися».

1. 2. Форми і методи діяльнісного підходу на сучасному уроці курсу «Пізнаємо природу».

Підходи до організації навчального процесу на уроці мають відповідати вимогам сьогодення. Сучасний урок має бути насичений такими формами навчальної діяльності, коли жоден учень не залишається осторонь навчального процесу. Результатом уроку має бути не тільки певна сума знань, але й реальний, часто уречевлений, продукт.

Сучасний урок, що базується на діяльнісному підході: [1]

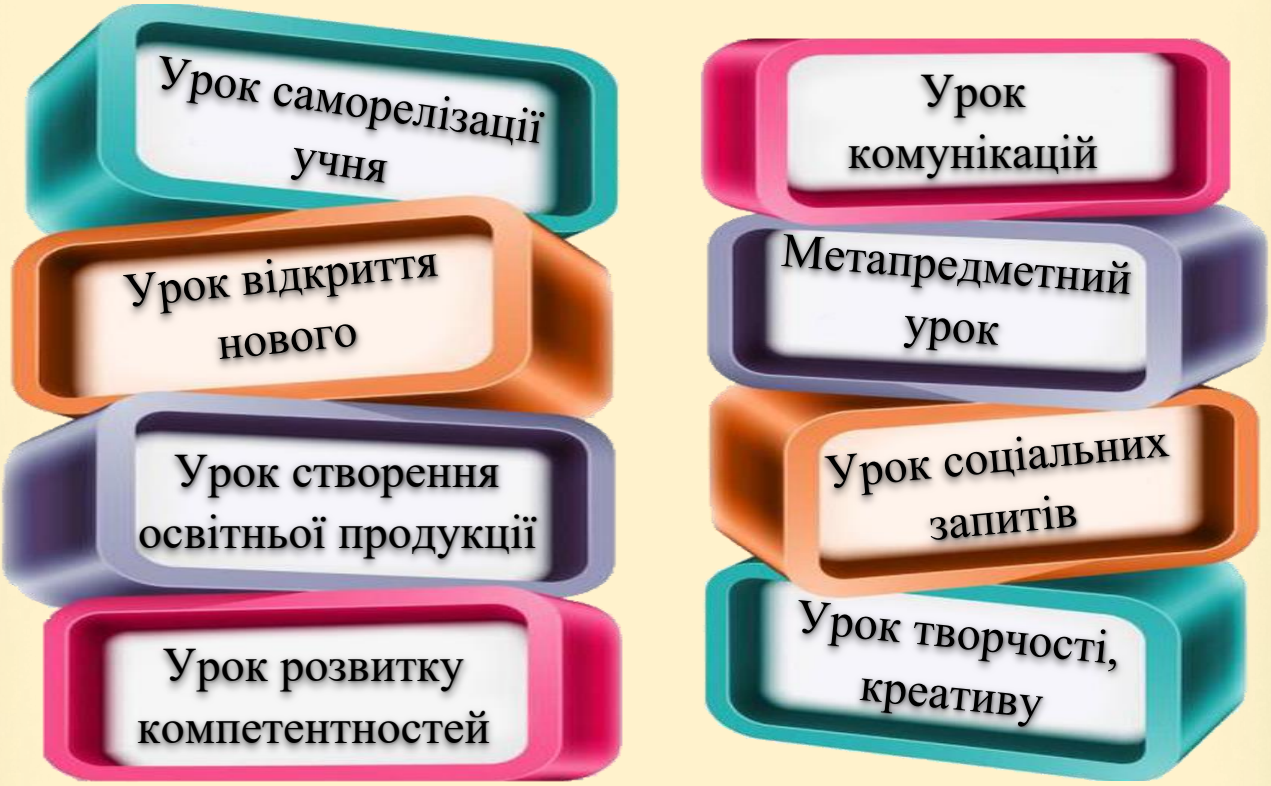

Кожен етап уроку зазнає змін, пов'язаних з необхідністю максимально включити учнів у роботу, стимулювати їх до співпраці, активних дій, бажання діяти творчо, цілеспрямовано.

На першому етапі уроку «Стимулювання і мотивація навчально-пізнавальної діяльності» обирається тема уроку, формуються цілі і розробляється план діяльності. Важливо, що це все розробляється спільно з учнями. На даному етапі слід апелювати до учнівської думки, цікавлячись в них, чи погоджуються вони з таким планом роботи, чи, можливо хочуть внести певні зміни. Учні лише тоді будуть включені в навчальну діяльність, коли вони бачать важливість пропонованого матеріалу особисто для себе, можливість його використання у своєму повсякденному житті. Курс «Пізнаємо природу» є максимально практично спрямованим, тісно пов'язаним з життям людини, тому вчитель має чудову можливість мотивувати учнів до праці.

Для цього використовуються методи, що створюють проблемні ситуації, спонукають дітей задумуватись, дискутувати. Мотивуючі завдання мають викликати в учнів зацікавленість, подив, здивування, бажання розібратися в проблемі. Досягти цього можна різними способами:

- цікава розповідь вчителя;
- повідомлення про науковий винахід чи природне явище;
- демонстрування наочності, відеосюжета, мультфільма;
- нескладна інтерактивна вправа;
- пропонування ребусів, загадок, прислів'їв, тощо.

Наприклад, під час вивчення теми «Тіла та речовини» пропонуються ребуси на визначення назви атомів (оксиген, гідроген):

Урок з теми «Вода на Землі. Розподіл води на поверхні Землі» починається із загадки, яка дозволяє встановити тему уроку:

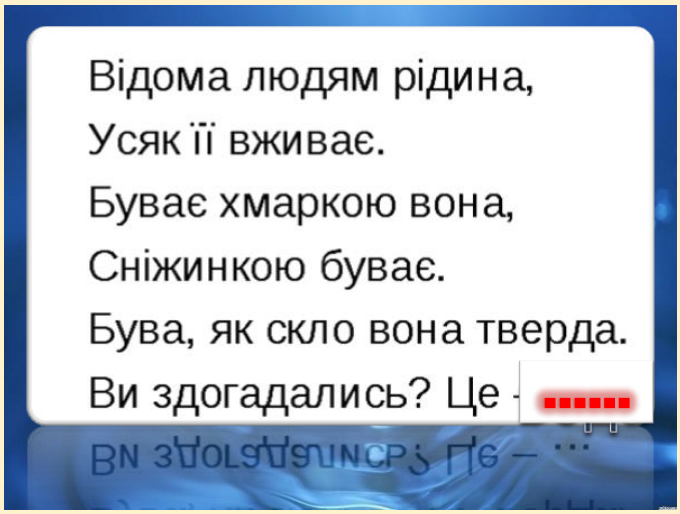

Кожну частину гідросфери, яка розглядається протягом уроку, учні визначають за допомогою ребуса:

Океан

Море

Льодовик

Річка

Озеро

Болото

Хмара

Актуалізація опорних знань передбачає виконання вправ, необхідних для відкриття нових знань, повторення раніше вивченого, фіксацію утруднень. Робота на цьому етапі може бути організована по-різному: у формі усного опитування, невеликих тестів, гри, взаємоопитування чи постановки проблемних запитань, зокрема і самими учнями.

Зацікавленість учнів викликає створення хмари слів. Наприклад, розгляд теми «Вода на Землі. Розподіл води на поверхні Землі» передбачає наявність знань учнів з молодшої школи про властивості води. Тому вони формують хмару слів про воду, в якій одразу видно, які головні властивості води найкраще відомі дітям (слова більшого розміру):

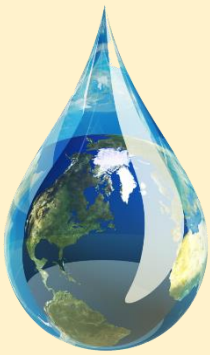

Під час вивчення теми «Будова і склад Землі» учням пропонується переглянути уривок з мультфільму «Льодовиковий період» і спробувати пояснити його вірогідність з точки зору сучасної науки.

Організація основного етапу - вивчення нового матеріалу, або відкриття нового знання, первинне закріплення, - це саме той етап, на якому учні здобувають нові знання, які будуть потрібні їм в майбутньому, підготують до життя, сформують правила поведінки в природі і суспільстві. Завдання вчителя полягає у виборі форм і методів, які максимально спрямовані на самостійну діяльність учнів. Крім індивідуальної, необхідно також використовувати роботу в парах і групах. Завдання учнів полягає у розв'язанні проблемних питань, що виникли на попередніх етапах уроку.

Опрацювання учнями матеріалу на уроці за темою «Вода на Землі. Розподіл води на поверхні Землі» передбачає пошук відповідей на проблемні питання: «Чи достатньо прісної води для задоволення потреб людства?», «Чим малий колообіг води відрізняється від великого?».

Схема до уроку

Структурно-логічний конспект

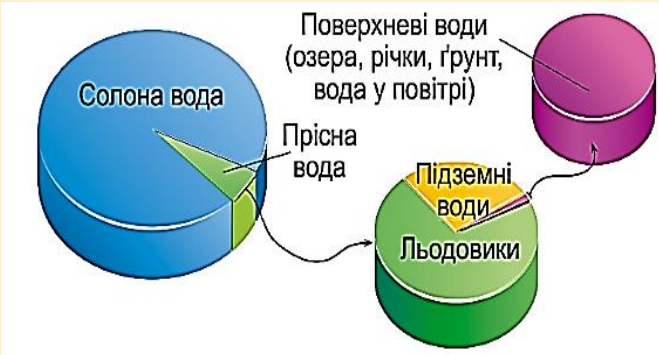

Мал. 115. Розподіл води на Землі

Мал. 117. Колообіг води в природі

Малюнки з підручника, на основі яких учні формулюють висновки.

На етапі вивчення нового матеріалу в ході самостійної діяльності учнів оформлюються схеми, ментальні карти, заповнюються таблиці, формулюються висновки, правила, складаються структурно-логічні конспекти. Кожен урок повинен мати практичну спрямованість, тому важливими є завдання щодо використання в практиці життя окремої людини чи суспільства в цілому того матеріалу, про який йшла мова на уроці.

Приклади ментальних карт як результат діяльності учнів на уроці (дооформлено авторкою).

Ментальна карта до уроку «Хто такі безхребетні тварини?»

Ментальна карта до уроку «Хребетні тварини, будова та спосіб життя»

Ментальна карта до уроку «Режим дня. Здоровий сон та емоційний інтелект»

Структурно- логічна схема до уроку «Захист нашого тіла ззовні і зсередини»

Заключний етап - формування умінь, навичок та способів дій (застосування нового навчального матеріалу у відомих та нових умовах, а також на творчому рівні). На цьому етапі застосовуються різноманітні форми, в тому числі і нові технології, пов'язані з використанням можливостей мультимедійних засобів та Інтернет-ресурсів. Це вікторини, ігри, тестування, творчі вправи і завдання, проєктна робота тощо.

В ході опрацювання матеріалу до уроку «Які властивості твердих тіл?» учні оформлюють в зошитах конспект про властивості твердих тіл, а на етапі застосування нових знань наводять приклади використання різних властивостей твердих тіл у повсякденному житті людини.

Одним із елементів діяльнісного підходу, як і в цілому нових стандартів в освіті, є критичне мислення. Критичне мислення дозволяє людині ефективно співпрацювати з іншими, обирати вірне рішення в потоках інформації, не губитися в різноманітті світопроцесів, бути самостійним і незалежним від чужої думки, бути захищеним від маніпуляцій. Критичне мислення дозволяє розглядати проблему з різних сторін, проходити всі етапи усвідомлення власної діяльності.

І саме методи діяльнісного підходу сприяють розвитку критичного мислення дитини. Одним із таких видів діяльності учнів є вміння ставити запитання різного типу: тих, які передбачають просту відповідь, які спонукають до аналізу, інтерпретації, синтезу, роздумів, творчості. Тому часто на уроках використовується метод «Ромашка Блума», який є засобом для навчання учнів усвідомлено і цілеспрямовано ставити запитання різного типу.

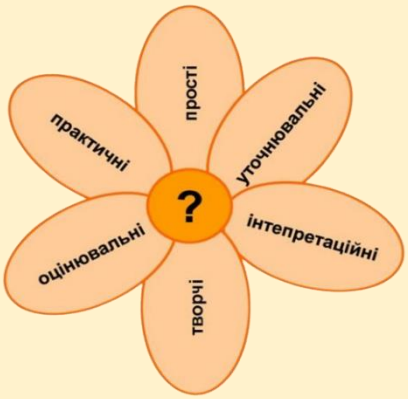

Приклади таких запитань на уроці за темою «Які секрети здоров'я».

Прості: «Які є корисні звички?», «Що таке «здорове харчування»?»
Уточнювальні: «Чи вірно, що для підтримки здоров'я важливими є прогулянки на природі?», «Якщо я вірно зрозумів, то питний режим важливий для підтримки здоров'я людини?»
Інтерпретаційні: «У чому, на вашу думку, полягає здоровий спосіб життя?», «Чому, на вашу думку, наші предки-козаки мали міцне здоров'я?»
Творчі: «Що може статись з людиною, яка не дотримується здорового способу життя?», «Які захворювання може викликати неправильне харчування?»
Оцінювальні: «То що краще – здоровий чи не здоровий спосіб життя?», «Чи потрібно робити фізичні вправи?», «Чи потрібно боятись дощу чи снігу?»
Практичні: «Як ти дотримуєшся режиму дня?», «Яким є твій звичний сніданок?», «Яким є твій харчовий раціон?»

Рефлексія навчально-пізнавальної діяльності учнів передбачає аналіз запланованого, усвідомлення шляхів досягнення мети, переживання ситуації успіху. Це останній етап уроку, на якому відбувається обговорення чи вдалось реалізувати план, проводиться оцінювання, і що не менш важливо, самооцінювання учнів. Учень самостійно оцінює свій стан, емоції, результати своєї діяльності і діяльності інших учасників навчально-виховного процесу.

В умовах Нової української школи даний етап є одним із важливих, оскільки всі попередні етапи уроку передбачають досягнення головної мети – усвідомлення учнем важливості вивченого саме для нього, можливість застосувати набуті знання у практиці повсякденного життя, особистісне зростання і набуття компетентностей, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти.

Рефлексія може здійснюватись не тільки в кінці уроку як оцінка діяльності учня на уроці чи змісту навчального матеріалу, але й на інших етапах. Наприклад, на початку уроку відбувається рефлексія настрою та емоційного стану дитини за допомогою карток, малюнків, колірного панно, відкритого обговорення. Це дозволяю встановити емоційний контакт з учнем/учнями, обрати найбільш вірну стратегію проведення уроку.

На завершальному етапі уроку використовуються різні форми:

- «відкритий мікрофон»: наприклад кожен учень називає - формулює пару «Я не знав..», «Тепер я знаю ..»
- закінчи речення: «Для мене стало новим …», «Тепер я зможу …», «Я хочу більше дізнатися про …», «Викликало труднощі ..»
- таблиця «Плюс – мінус – цікаво»
- кількісні виміри – «лінійка знань»
- акрослово
- аргументація власної відповіді
- картки самооцінювання
- анкетування тощо.

Серед багатьох форм і методів діяльнісного підходу можна виділити:

- Пізнавально-пошукова діяльність
- Інтерактивне навчання
- Дослідницька діяльність
- Проблемне навчання
- Ігрові форми
- Моделювання
- Проєктна діяльність
- Експерименти

Практичні приклади використання наведених форм на уроках інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» будуть наведені у 2 кейсі.

Діяльнісний підхід проявляється у різних аспектах:

Загальнонавчальний

- пошук і обробка інформації
- навички спілкування
- володіння інформаційними технологіями
- становлення громадянської і соціальної позиції

Спеціальний

- формування цілісної картини світу
- наукові способи пізнання природи
- розуміння причинно-наслідкових зв'язків в природі
- екологічне мислення

Отже, діяльнісний метод у навчально-виховній роботі з учнями – це інтегрований, комплексний підхід, який позитивно впливає на розвиток наскрізних умінь учнів. Завдяки візуалізації інформації, активним формам (гра, дослідження, пошук, експеримент, розв’язування проблем), творчій діяльності (проєктування, моделювання), взаємному і кооперативному навчанню, інтерактивним методам формується всебічно розвинена особистість школяра.